

A FÖLDI PARADICSOMBAN 2010.08.07.-08.14.

SZLOVÁKIA

Fővárosa és egyben legnagyobb városa Pozsony, szlovákul *Bratislava*). 2004. május 1.-e óta az Európai Unió tagja. A mai Szlovákia területét magyar történelmi-földrajzi és kulturális vonatkozásban a Felvidék fogalma alatt szokás tárgyalni. Szlovákia 2009. január 1.-én csatlakozott az euró zónához.

Domborzat

Szlovákia felszíne túlnyomórészt hegyvidéki jellegű; a Kárpátok foglalják el majdnem teljesen az ország északi felét. Az ország legmagasabb területe a Tátra hegység csoportja, mely nyugat-keleti irányban, a következő részekből áll: Liptói-havasok vagy Nyugati-Tátra, az igazi magashegység a kristályos felépítésű Magas-Tátra, mely a világ legkisebb területű alpesi hegysége. Legmagasabb pontja: a Gerlachfalvi-csúcs (2655 m), valamint a Bélai-havasok. Az Alacsony-Tátra földtani szempontból nem része a Tátra hegységnek.

Az ország déli része inkább síkvidéki, míg nyugaton és keleten széles völgyekkel szabdalt dombság a jellemző. Három síkság van az országban.

Vízrajz

Az ország legnagyobb része a Duna vízgyűjtő területe. Legfontosabb folyói maga a Duna, aztán a Vág és a Garam, a Nyitra, az Ipoly, a Hernád és a Bodrog. A Szepesség vizeit a Poprád-folyó gyűjti össze, a Dunajecbe vezeti, amely a Visztula mellékfolyója. Így e terület vizei végső soron a Balti-tengerbe jutnak. A legtöbb természetes tó a Magas-Tátrában található (175 db). Ezek egy része a jégkorszak végén a gleccserek elolvadásával keletkezett tengerszem. Ilyenek például: a Csorba-tó, Nagy-Hincó-tó, Poprádi-tó, Zöld-tó.

Élővilág

A hegyvidéki területeken előforduló Barna medve becslések szerinti egyedszáma 500-800. A csekély számban előforduló, azonban súlyos sérüléseket okozó medvetámadások, óvatosságra intik a hegyvidéken túrázókat. A Tátrában ritkán előfordul a hiúz is. Szirti sasok a Pieninekben fordulnak elő. A Szlovák paradicsomban szaporodik a zerge, a siketfajd, a nyírfajd és a Tátrában őshonos mormota. A sziklás területek lakója a szirti uhu.

A Kárpát-medencében őshonos, a középkorban elsősorban a hegyvidéki területeken még gyakori előfordulású farkas a 18. század végére szinte teljesen kipusztult a Felvidéken. Számottevő mennyiségben csak a 20. század kezdetén jelent meg újra és növekvő egyedszáma a 21. század kezdetén már 1000 körül volt.

Nemzeti parkok:

9 nemzeti parkot és 14 természetvédelmi területet szerveztek.

Az UNESCO Szlovákia két táját vette fel a természeti világörökségek listájára:

- Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (Magyarországgal közös)
- A Kárpátok ős bükkösei (Ukrajnával közös). Szlovákiában a Polonina Nemzeti Park egy része tartozik a világörökség területébe.

Határváltozások

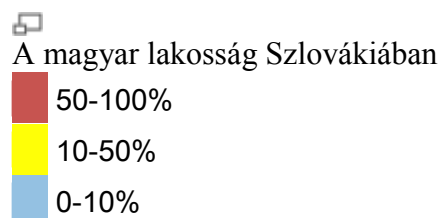
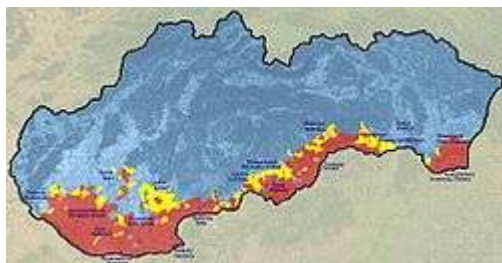
A valamikori Csehszlovákia, majd annak felbomlását követően a mai Szlovákia határait az 1947. évi Párizsi békeszerződés határozza meg. Délen ez nagyrészt megegyezik a trianoni békeszerződés által meghúzott határokkal, kivételt képez a pozsonyi hídfő, ahol stratégiai okokból 1947-ben további három falut csatoltak el Magyarországtól (Oroszvár, Horvátjárfalu és Dunacsún). Szlovákia keleti határát, az ukrán-szlovák határt 1947-ben egy egyenes vonallal húzták meg. Szlovákia északi és nyugati határa megegyezik a trianoni határokkal. Ekkor Árva és Szepes vármegyék kisebb területei kerültek Lengyelországhoz.

Általános adatok

- Néesség: 5 411 062 (2009)
- Népsűrűség: 111 fő/km²
- Születéskor várható élettartam: férfiak 71,5 év, nők 79,5 év

Szlovákiában 138 város található.

Etnikai, nyelvi, vallási megoszlás

- Hivatalos nyelv a szlovák.

Népek a legutóbbi, 2001. évi szlovákiai népszámlálás adatai szerint: szlovák 85,8%, magyar 9,7%, roma 1,7%, cseh 0,8%, ruszin 0,4%, ukrán 0,2%, német 0,1%, egyéb 1,3%.

Szlovákiában ma több mint ötszázezer magyar él (mintegy 520 000, a teljes lakosság 9,7%-a). A magyarság döntő többsége a szlovák-magyar határ menti sávban lakik, legnagyobb számban, a Csallóközben.

A Mikulás Dzurinda vezette kabinet reformjai, alakították ki a gazdasági növekedést erősítő vállalkozóbarát környezetet, egyszerűsítették az adózást és külföldi stratégiai beruházóknak kedvezményeket nyújtottak. Fokozatosan visszaszorult a fekete- és a szürkegazdaság, a bevezetett egy kulcsos, 19%-os adókulccsal így több éven át, növekedhetett az állam bevétele.

Bár ezek megalapozásához az államháztartási hiány radikális csökkenésére volt szükség, mely komoly megszorításokat jelentett. A szociális segélyek összegét a felére csökkentették, melyet követően 2005-ben "éhséglázadás" tört ki.

Az Európai Bizottság jóváhagyta, hogy Szlovákia 2009. január elsején bevezesse az eurót, mely meg is történt.

Az UNESZKO a kulturális világörökség részének tekinti Szlovákiában:

- Vlkokolinec hegyi falu, Rózsahegy város része;
- Selmecebánya;
- Szepesváralja, Lőcse, Szepesi vár és a kapcsolódó műemlékek;
- Bártfa belvárosa;
- A szlovákiai Kárpátok fatemplomai;

Történelme

Szlovákia történelme 896-tól 1918-ig azonos a hajdani Felső-Magyarország történelmével. A szlovák hazafiak azonban irodalmukban, egyházi, világi műveltségükben és a nemzeti öntudatukban, évszázados hagyományokat követve a csehekre támaszkodtak. 1993-tól független köztársaság.

Sportja

Szlovákia legnépszerűbb sportja a jégkorong, ezt követi a tenisz és a labdarúgás. A szlovák jégkorong-válogatott legnagyobb sikere a 2002-es svédországi (világbajnoki) aranyérem, a 2000-es oroszországi ezüstérem és a 2003-as bronzérem.

VÁROSOK ÉS TELEPÜLÉSEK, AMIKKEL MEGISMERKEDTÜNK

EPERJES (szlovákul *Prešov*), város Kelet-Szlovákiában. Az Eperjesi kerület és az Eperjesi járás székhelye. Lakosainak száma 93 000.

1910-ben 16 323 lakosából **7976 magyar**, 6494 szlovák, 1404 német és 170 roma, 47 ruszin, 4 horvát, 2 szerb és 226 fő egyéb volt.

2001-ben 92 786 lakosából 86 910 szlovák, 1323 roma, 1111 ruszin, 1107 nem kiderített, 1039 ukrán, 777 cseh, **208 magyar**, 52 orosz, 45 morva, 43 lengyel, 42 bolgár, 42 német, 9 szerb, 7 zsidó, 5 horvát és 66 fő egyéb volt.

Régi bástyatorony

Kevés középkori falrendszer – maradvány van Eperjesen ma már, de áll még a város nyugati oldalán a Flórián – kapu egy része. A város falai Mária Terézia idejében eltűntek, ami megmaradt, azt később sétánynak képezték ki. Innen remek a kilátás.

Fő tér: orsó alakúra kiszélesedő főutca, amely a főtérnek felel meg.

Szent Miklós templom, a főtér közepén, Eperjes legkiemelkedőbb műemléke. Háromhajós késő gótikus csarnoktemplom. Alapjait 1230-ban rakták le, de teljesen csak 1515-ben lett kész. Szárnyas főoltára 1490-ben készült. A legértékesebb falfaragás Gábor arkangyalt ábrázolja a szentélyben.

Szent István és Szent László szobrai a főoltáron Kassai István mester gótikus

alkotásai. Eredetiek a Kálvária jelenetek és freskórészletek is.

Az **evangélikus templom** szokatlanul közel került a katolikushoz. 1642 – 47 között emelték a magyar hívők számára, háromhajós, barokk szentegyház.

A **régi evangélikus kollégium** szomszédos az evangélikus templommal. Jelenleg a Tudományos Könyvtár, Állami Levéltár s a Képgaléria otthona.

Az épület sarkán lévő kődombormű Caraffa áldozatainak emlékét hirdeti.

A katolikus plébánia (főutca 81.)

Épült a 18. században, 16. századi alapokon.

Homlokzata rokokó díszítésű, emeltmagasságban egy Szent Miklóst ábrázoló stukkódombormű látható.

A városháza (főutca 73.)

1511 óta van ezen a helyen. Eredeti alapjai 1424 valók. A város egyik – a háromrózsás - címere díszíti.

A Caraffa-börtön későgót stílusú épület, amelyet a 16. század elején építettek. Eperjes város honlapja szerint a város egyik ritka épen maradt gót épülete. 1504-1509 között épült, eredetileg borászok itt tárolták a hordóikat. Egy 1530-ból származó levéltári feljegyzésben az eperjesi börtönök egyikeként említik az épületet. Jelenlegi elnevezését 1687-ben, az eperjesi mézszárlások idején

kapta, amikor az "eperjesi hóhéreként" elhíresült Antonio Caraffa császári tábornok a városban 24 magyar protestáns nemesembert kivégeztetett.

A pedagógiai kar épülete hajdan a görög katolikus püspökség rezidenciája volt, azt megelőzően viszont minorita kolostornak épült a 16. század barokk stílusában. A pedagógiai kar fakultása a kassai egyetemhez tartozik.

A görög katolikus püspöki székesegyház

Itt van a görög katolikus egyház felvidéki központja. A görög katolikus Keresztelő Szent János székesegyház

1754-ben gótikus alapokon épült.

Rákóczi – ház (főutca 86 sz.)

A 17. században épült reneszánsz stílusban.

1633-ban Rákóczi György a császár követével itt kötötte meg az eperjesi egyezményt.

A palota oromzatának sgraffitóját 1903-ban a budapesti Iparművészeti Főiskola növendékei újítták fel.

Különös dísze a palotának a három kiugró zárt erkély.

Tekintsük meg az udvari árkádos folyosókat is.

SZEPESI VÁR (szlovákul *Spišský hrad*), 4 hektáros (41 426 m²) kiterjedésével Közép-Európa legnagyobb vára. A vár és a társított kulturális emlékművei (Szepeshely, Szepesváralja, Zsigra), együttesen a Világörökség részei.

A sziklát, amelyen épült, már a Kr.e. 5. évezred óta lakták. A Kr.e. 1. század és a 2. század között az úgynevezett púchovi kultúra idején, nagy kiterjedésű erődöt építettek ki a kelták. Ennek udvarán lakóházakat, gazdasági és kultikus építményeket, valamint kőutakat hoztak létre. Az erőd falait a régészeti ásatások során megtalálták, a falak a várudvaron még felismerhetők. Miután az erőd megsemmisült, a szomszéd dombon, a Drevenyiken, egy másik erőd épült. Csak ennek a másik erődnek a megsemmisülése után kezdték építeni a mai Szepesi várat. A vár legrégebbi része, a 11.-12. században épített kör alakú lakótorony, a sziklába vájt téglalap alakú ciszterna és védőfal, amely a 13. század első felében a szikla tektonikus mozgása miatt semmisült meg.

A 13. század első harmadában építették a mai kör alakú lakótornyot, a donjon-t a várudvar közepén, a nagyméretű háromszög alakú román stílusú palotát az északi oldalon, és a felsővár további részeit. Ezek az épületrészek az architektúra fő elemei lettek, és meghatározó jellegűvé váltak a komplexum további építészeti fejlődésében.

Virágkora

A román stílusú elővár

A tatárjárás idején, IV. Béla szorgalmazta a várépítéseket, ezért a szepesi vár területén 1249. szeptember 19.-én a szepesi püspöknek egy területet ajándékozott, ahol saját költségén felépíttethetett egy tornyot és egy palotát. Ekkor keletkezett a helytartói palota, ez az első hozzáépített objektum az eredeti várhoz. Ez az adománylevél a szepesi vár első írásos említése. A prépost megépítette a külső várudvart a tornyos bejárattal, lakóépülettel és külső várfallal. A század végére azonban a közeli szepesi káptalanba költözött, így két jelentős közigazgatási központ is működött, a szepesi káptalan – egyházi jelleggel, és a szepesi vár – világi jelleggel. A vár a vármegye központjává vált, a mindenkori szepesi ispánok székhelye lett, gyakran jelentős személyiségek lakhelye. A 13. század második felében a vár körül számos csatát vívtak. 1275-ben a király ellen fellázadt Roland comes (szepesi ispán) foglalta el. Ezután Kun Erzsébet, IV. (Kun) László király anyjáié volt. A vár birtoklásáért a 14. század első felében is harc folyt. 1304-ben Károly Róbert hívei foglalták el Vencel híveitől. 1307-ben rövid időre a csehek szállták meg, 1312-ben Csák Máté akarta elfoglalni, de a védők megvédték a várat.

A 14. század utolsó harmadában I. Lajos uralkodása alatt a régi alap mellett a nyugati oldalon új várudvar keletkezett, melyet most középső várudvarnak hívnak, ez 150 méter hosszú és 60 méter széles.

Az alsó várudvart Zsigmond király halála után lánya Erzsébet királyné építette, miután 1443-ban szolgálatába fogadta a huszita Giskra Jánost, aki seregével széles körű építkezésbe fogott. Első munkája a vár alatti lejtőn a kör alakú erődítmény volt önmaga számára, mely körül tábort vert a sereg, ezután került sor a várudvar kiépítésére. A vár fokozatosan nyerte el mai formáját és kiterjedését. Két őrtornyot és széles járdájú várfalat emeltek, ezek nagymértékben megnövelték a vár kiterjedését (285 méter hosszú, 115 méter széles). Giskra János ebben a várban védte a kiskorú Utószülött László király érdekeit.

A vár történetében jelentős év volt az 1464-es év, amikor a mindeddig királyi várat és a szepesi ispán örökletes címét az uralkodó Szapolyai Imre és Szapolyai István főnemeseknek adományozta. Bár a Szapolyai család több mint 70 várat birtokolt, a szepesi várat tartották a családi várnak és ott is éltek.

A vár így nézett ki fejlődése csúcspontján.

A várat jelentősen korszerűsítették és kiépítették. Egy új késő gótikus Szent Erzsébetnek szentelt kápolnát építettek, a vártornyot megmagasították és megerősítették, gótikus stílusban átépítették a román stílusú palotát, ebben lovagtermet is létrehozottak. Ugyanazon kőfaragókat alkalmazták, akik a szepeshelyi temetkezési kápolnát építették fel számukra. A várban született a Habsburg-házi királyok előtti, utolsó magyar király Szapolyai János, ő volt egyben a vár utolsó Szapolyai tulajdonosa is, mert miután elvesztette a harcot a magyar trónért, 1528-ban kétheti ostrommal vették be a várat a császári seregek, és a Habsburgok a várat elkobozták. A várat hamarosan, már 1531-ben Thurzó Eleknek ajándékozták. A Thorzó család is saját szüksége szerint építette át a várat, több épület ez időben vált reneszánsz stílusúvá, ők főleg a belső terek átalakítását végeztették el. 1604-ben Bocskai serege sikertelenül ostromolta. Amikor 1636-ban férfiágon a Thurzó család kihalt, a várat a Csáky család karddal szerezte meg. Csáky István, a nemzetség Szepesi ágának megalapítója egyesíteni próbálta a felső várudvar körüli hosszú traktusokat arkádok és átjárók építésével, és szeretne volna rangos székhelyé változtatni a várat. Ez a terve nem valósult meg, a nehéz megközelíthetőség és a nemesség kényelmi igényeinek növekedése miatt.

Romlása

A vár felújításra váró, romos részei

A vár délnyugatról

1703-ban a kurucok csellel foglalták el. Könyöki Józsefnek a középkori várakról 1905-ben megjelent lexikona szerint Szepes várából a kurucok fogságába esett gróf Stahremberg Miksa császári altábornagy úgy menekült el, hogy az árnyékszék nyílásán keresztül leereszkedett a sziklára. A Csákyak a várat csak a 17. század végéig lakták, mivel már a 18. század elején Hatkócon, később Szepesmindszenten, Kluknón és más helyen is kényelmes kastélyokat építettek, és 1707-re teljesen odaköltöztek. E kastélyok építésénél a vár több építészeti elemét is felhasználták. A várban csak egy kis katonai helyőrség maradt, és az egész lakatlan komplexum, romlásnak indult, majd azok is elhagyták a várat az 1780-as, villámcsapás okozta tűzvész után. Ezután a vár, rommá vált, és a Csáky család birtokában maradt 1948-ig.

A vár napjainkban

1993 óta a világörökség része

A Szepesi várat 1961-ben műemléké nyilvánították, és 1970-től folynak az újjáépítések, és a kiterjedt régészeti kutatások a helyszínen. Az alsó várudvart 1983-ban megnyitották a nagyközönség előtt. A vár és környéke 1993-ban bekerült az UNESCO világörökség listájára. A Lőcsén működő Szepesi Múzeum közigazgatása alá tartozik, a vár újjáépített részei otthont adnak a múzeum kiállításainak. Itt régészeti leleteket, fegyvergyűjteményt állítottak ki, a gótikus várkápolnában egyháztörténeti kiállítást rendeztek be. 2006-ban kb. 170 000 turista nézte meg a várat.

SZEPESKÁPTALANON már a XII. században betelepült szászok templomot találtak, majd elkezdtek köré építkezni. A következő évszázadban, 1245–1273 között felépült a kéttornyú, késő román stílusú katedrális, a Szent Márton-székesegyház, amelyet az idők folyamán a Zápolya-kápolnával bővítettek.

A település a szepesi apátság székhelye és búcsújáró hely lett, lakóinak viszonylagos biztonságát a közeli vár jelentette. A történelmi események, a háborúk ennek ellenére gyakran elérték, ezért 1662–1665 között városfallal vették körül. Ezzel szó szerint behatárolták a területét, így maradt fenn egyetlen utcája, amely mellett 10 kanonoki ház, püspöki palota, papnevelő intézet és a székesegyház áll.

Az épületek gót, reneszánsz és barokk stílust képviselnek. A kis város 1776-tól a szepesi püspökség székhelye. Gazdag a levéltára, de értékes kelyhek, harangok, szobrok és sírtáblák is szerepelnek a bemutatandó tárgyak között. Különösen Zápolya Imre és István reneszánsz sírfelirata megy ritkaságszámba. Láthatóak az 1317-ben Károly Róbert koronázásáról készült freskók és ott tekinthető meg a Szlovákia területén található legrégebbi dombormű, a Leo albus (Fehér oroszlán), de áll az 1739-ben készült harangláb is.

ZSIGRA (1899-ig *Zsegra*, szlovákul *Žehra*), község Szlovákiában a Kassai kerület Iglói járásában. Hotkóc tartozik hozzá.

A falut oklevél 1245-ben említi először *Sygra* néven. Története szorosan kapcsolódik a szepesi vár történetéhez, melynek uradalmához tartozott. Királyi birtok volt, majd 1464-től a Szapolyai családé. 1528-ban a vár Habsburg kézre kerülése után I. Ferdinánd királyé, aki 1531-ben a szepesi uradalommal együtt Thurzó Eleknek adta. 1636-ban a Thurzók kihalásával a Csákyak birtoka lett és maradt is egészen 1948-ig.

A Szentlélek-templomot 1245 és 1275 között Zsygra János szepesi gróf építtette. 1425-ben, gótikus stílusban átépítették. A pestisjárványt követő fertőtlenítés miatt a templom, belső terét, 1646-ban kimeszelték, s ennek következtében gótikus freskói évszázadokra feledésbe merültek, s azokat csak az 1950-es években tárták fel. Keresztelője 13. századi. Főoltára 1656-ból való. A hagymakupolát 1769-ben építették.

A Szepesség leghíresebb középkori eredetű falfreskóit a zsigrai katolikus templom őrzi. A 13. században épült templomban bibliai témák mellett Szent László kun vitézzel vívott csatája is megelevenedik a falakon, valamint Ádám és Éva ábrázolása a kereszt mellett. A szentélyben látható utolsó-vacsora jelenet 13. századi, a többi a 14. században készült. Felújítás miatt a templomba nem tudunk bemenni, csak a rácsos ajtón kukucsáltunk befelé. A hajó közepén egy oszlop tartja a mennyezetet.

A zsigrai templomot az UNESCO a világörökség részévé nyilvánította.

A templom mellett terül el a temető, ahol meghökkentő síremlékeket fedeztünk fel, a helyi gazdag kisebbség szokásait bámultuk meg.

CSÜTÖRTÖKHELY (szlovákul Spišský Štvrtok), község Szlovákiában, az Eperjesi kerület, Lőcsei járásában. Lakosainak száma 2001-ben 2273 fő volt.

Vásárait csütörtöki napon tartotta, erről kapta a nevét. A mai Csütörtökhely elődje a tatárjáráskor elpusztult Szentlászló nevű magyar település volt. Az első bejegyzések 1263-ból valók. Szepességi *lándzsás nemesek* alapították újra, megőrizve I. László tiszteletének hagyományát. Gazdagságuk alapja az aranybányászat volt. 1412-től a 13 el nem zálogosított szepesi települések tartományának a központja (amelyek nem voltak lengyel zálogban). Lakosainak kiváltságos joga volt az aranybányászat, s 1774-ben itt székelt a Szepesi Kamara.

A település szélén, egy kis dombon áll a lovagkirályról elnevezett templom. A román stílusú templomot (13. század, tatárjárás után) gótikus kétemeletes kápolnával bővítette ki a Szapolyai család. Egyhajós szentélye egyenes záródású, huszártornyos. Nyugati, homlokzat előtti négyzetes tornya körerkélyes, négy fia tornyos, gúlasisakos. A templom mellé az emeletes elrendezésű gótikus kápolnát (a szepeskáptalani katedrálishoz hasonlóan) Zápolyai István építtette 1473-ban. Egyes kutatók Kassai István művének tartják.

Jellegében hasonló a közeli szepeshelyi Zápolya-kápolnához. Alapterületében ugyan valamivel kisebb, de részletkimunkálásában előbbinél gondosabb. Az alsó szint szolgált a Zápolyaiak temetkezési helyéül, a felső szint a Szűz Mária mennybeviteléről elnevezett kápolna. A magyarországi gótika egyik legtökéletesebb, legarányosabb alkotásaként tartják számon. A klasszikus gótikus kápolnák típusának megfelelően, karcsú pillérek fölött lebegő hálóboltozatos építmény. Festett üvegablakai magyar szenteket ábrázolnak. Nagyon szépek a boltozatot tartó pillérek. A kápolna helyreállítását a 19. század végén Alpár Ignác végezte.

Az altemplom, a Zapolyaiak temetkezési helye.

Magyaros formában Szapolyai János (1487-1540) volt az utolsó tényleges nemzeti királyunk. Érdeméül tulajdonítják a nemzeti függetlenség és önállóság szívós védelmezését, hibájául, hogy a török szövetség által megkönnyítette a török hódítás kiterjesztését Magyarországra.

LŐCSE (szlovákul *Levoča*), város Szlovákiában, Eperjestől 40 km-re nyugatra, a Lőcse patak völgyében. Az Eperjesi kerület Lőcsei járásának székhelye. Az egykori Szepes vármegye legjelentősebb települése.

Területén már a 9. században szláv erődítmény állt. A települést a 12. században kezdték benépesíteni a szászok, ez azonban nem a mai helyén állott, és a tatárjárásban elpusztult. A mai várost a tatárok kivonulása után a Menedékkőről visszatérő szepesi szászok alapították a Hernád lapályának jól védhető, kiemelkedő részén. Oklevélben, 1245-ben említik először. 1271-ben már a szepesi városok szász tartományának fő helye, 1772-ig a szepesi szász kamaragrófság székhelye. Falai a 13. században épültek. A 16. században közel száz évig folyt az ellenségeskedés a szomszédos Késmárkkal, mely fegyveres összetűzéssé is fajult. Nyomdái és iskolái évszázadokig híresek voltak, számos neves személyiség tanult és tanított itt.

Híres gimnáziumát 1672-ben a jezsuiták alapították. Itt hangzott fel 1844-ben a "Zeng az ég, a Tátrán villámok cikáznak" kezdetű forradalmi dal is, amely Szlovákia nemzeti himnusza lett. Hadi felszereléseit a 18. század elején elvitték, de véd művei jórészt mai is állnak.

1910-ben 7528 lakosából 3094 szlovák, 2410 magyar, 1377 német, 201 ruszin és 197 román volt.

A Szent Jakab-templom az egykori Magyarország egyik legszebb temploma. 1245-ben román stílusban kezdték építeni. Közel 100 évig épült, és közben fokozatosan gótikus stílusú álbazilikális elrendezésűvé építették át. A templom eredeti falfestményeit a 19. század második felében Storno Ferenc, a kiváló soproni restaurátor hozta rendbe. A templomban számos művészi márvány síremlék is látható. Itt temették el Thököly Imre és Zrínyi Ilona egyetlen kisgyermekét is. Az orgona krakkói mester remeke (1632).

Oltárai a középkori faszobrászat legszebb alkotásai közé tartoznak. Főoltára Lócsei Pál mester alkotása 1502-ből, 18, 62 m magasságával a **világ egyik legszebb és legnagyobb gótikus oltára**. A szárnyas főoltár alatt, Pál mester Utolsó vacsora fafaragású alkotása áll.

A régi városháza a 15. században épült gótikus stílusban, 1550-ben leégett, 1615-ben mai árkádos formájában építették át. Végleges formáját 1893 és 1895 között Schulek Frigyes tervei alapján nyerte el.

Ma a Szepesi Múzeum működik benne.

Szepesi Múzeum Lőcse történelmét bemutató állandó kiállításának ad otthont. A 28 keresztgerendás nagy tanácsteremben őrzik a „lőcsei fehér asszony”, Korponay Jánosné Géczy Julianna fára festett képét, melyen titkon a labancokat hívja. A kép állítólag csak a 19. században készült; sokáig egy kert pincekapujában lógott, Jókai még ott látta.

A reneszánsz minden jellegzetes elemét őrző Thurzó-ház tipikus lengyel-szepesi stílusú épület. Lőcsén született 1437. április 30-án Thurzó János bányavállalkozó.

Kapuja, folyosója, szobáinak mennyezete gótikus. Ebben a házban indul Jókai Mór izgalmas története Korponay Jánosról és feleségéről, a „lőcsei fehér asszonyról”.

A szégyenketrecbe (Ketterhäuschen) utoljára 1850-ben csuktak nyelves és ledérb nőszemélyeket.

A Mária-hegyi templom (Kálvária) régi búcsújáró hely. Névadója egy XIV. századi gótikus kápolna volt, amelyet többször átépítettek. A mai Kálvária-templom 1908-ban épült, ebben helyezték el a régi kápolna Mária-szobrát. 1984-ben II. János Pál pápa a kegytemplomnak a Basilica minor (kisebb bazilika) címet adományozta.

Az oltár felső részének közepén tündöklik a 148 cm magas, fából készült szobor: az ötszáz éve itt tisztelt Lőcsei Szűz Mária. A szobor eredetijét középkori mester faragta fából. Bűvösen szép, átszellemült asszony alakját ábrázolja, dúsan ráncolt ruhába öltöztetve, aranytól csillogó öltözetben és palástban. Keze finom mozdulatáról úgy vélik, hogy Szűz Mária és Szent Erzsébet találkozásának pillanatát idézi. Ezt a nézetet támogatja, hogy e kegytemplom ősidők óta a Rokonlátogató Szűznek van följánlva. Ünnepe évenként július 2-án van zarándoklatokkal egybekötve.

2009-től Lőcse városa szerepel az **UNESCO** Világörökségi Listáján.

KÉSMÁRK (szlovákul *Kežmarok*), város Szlovákiában. Az Eperjesi kerület Késmárki járásának székhelye.

A települést először 1251-ben említik, IV. Béla ekkor telepített ide német telepeseket. Városi jogot 1269-ben kapott, 1368-ban már városfalak védték. 1440-ben a Szapolyaiaké, majd 1583-tól a Thökölyeké lett és csak 1656-ban lett szabad királyi város. A 16. század közepén viszály dúlt Lőcse és Késmárk között az árumegállító jog miatt, amely több fegyveres összecsapáshoz vezetett. A 19. században szövő- és posztógyárai, valamint len feldolgozója épült. 1910-ben 6317 lakosából 3242 német, 1606 szlovák és 1314 magyar volt.

Az óváros északi részén található a 15. századi vár, amely a huszita pusztítások után a Szent Erzsébeten állt korábbi kolostor felhasználásával épült. 1583-tól a Thökölyek birtoka. 1577 és 1628 között pompás várkastéllyá alakították át. 1703-ban megvette a város. A gótikus eredetű várkapornában a Laszkiak és a Thökölyek sírjai láthatók.

A vár első emeletén Honismereti Múzeumot hoztak létre. Késmárk s a vár történelmére vonatkozó gazdag gyűjteménye van.

A városháza 1461-ben épült gótikus stílusban, 1515-ben tűzvész pusztította, 1543-ban megújították, 1642-ben tornyot építettek hozzá. 1922-ben második emelettel bővítették.

Evangelikus fatemploma 1687 és 1717

között épült fából, vasszögek felhasználása nélkül. Szlovákia egyik leghíresebb s legnagyobb fatemploma. Az 1500 személy befogadására alkalmas építmény hatalmas belső tere fafaragványokkal gazdagon díszített, falait festett ószövetségi jelenetek ékesítik. Orgonáját 1720-ban készítették. A templom ma, Múzeum, védett műemlék.

Az új evangélikus temploma 1898-ban épült a fatemplom szomszédságában. Késmárkon született 1657. szeptember 25-én, és 1906-ban itt, az új evangélikus templomhoz épített mauzóleumban temették el a Nikomédiából hazahozott **Thököly Imre** felső-magyarországi és erdélyi fejedelem hamvait. A sírboltban látható eredeti sírköve, palástja és zászlói.

RUZSBACH-FÜRDŐ (szlovákul Ruzbachy kúpele), Felsőzúgó falu mellett fekszik, 620 méter magasan. Klimatikus üdülőhely, 20-25 C fokos alkalikus meszes savas szénsavas gyógyforrásokkal, amelyeket már az 1500-as évek elején is használtak. Kieépítését főleg lengyel vendégeinek köszönheti. A legbővizűbb az Izabella-forrás, amely a nyári fürdőmedence vízellátását biztosítja.

Érdekes a mésztufában pöfékelő langyos krátervíz.

Napjainkban már csak a túlfolyón átcsorgó, összegyűjtött vízben lehet megmártózni.

IGLÓ (szlovákul *Spišská Nová Ves*, köznyelvben gyakran *Iglov*), város Szlovákiában a Kassai kerület Iglói járásának székhelye. A Szepesség egyik legnagyobb városa, híres iskolaváros. 2001-ben 39 193 lakosa volt.

Először 1268-ban szerepel oklevélben *Villa Nova* néven, mai magyar nevén 1279-ben említik először. Iglót valószínűleg német bányászok alapították a szláv *Iglov* település mellett a 13. században, környékén vasat, rezet termeltek, melyhez feldolgozóipar is települt. A település a tatárjárásban elpusztult, de IV. Béla újrateremtette. Nagy Lajos király bányavárosi rangra emelte és vásártartási joggal ruházta fel. A 14. században kohói, hámorai létesültek, híres volt harangöntődéje is. 1412-ben ezt is elzálogosította Zsigmond Lengyelországnak. 1849. február 2-án Guyon Richárd serege a város határában győzte le a császáriakat. A harcokban 53 honvéd vesztette életét, a városi temetőben emlékműt emeltek tiszteletükre.

1910-ben 10 525 lakosából 5103 szlovák, 3494 magyar és 1786 német volt.

A magyar légierő 1939. március 24-én 16:45-kor megtámadta a várost, tizenhárom ember halt meg; Igló volt az első város, melyet a térségben légitámadás ért. 1945 után az új csehszlovák hatóságok a város német és magyar lakosságát megfosztották állampolgári jogaiktól, a poprádi koncentrációs táborba vitték őket, majd innét kitelepítették Németországba, Ausztriába, illetve Magyarországra. Helyükre szlovákok érkeztek, létszámuk gyorsan növekedett.

Szűz Mária Mennybemenetele tiszteletére szentelt plébániatemploma. A templomot 1380-ban kezdték építeni gótikus stílusban egy korábbi 13. századi templom helyén, kapuzata különösen szép munka. Tornyát 1849-ben leágyúzták, ezért az 1870-es években újjá kellett építeni, ehhez a terveket Steindl Imre készítette. A torony 87 m magasságával Szlovákia legmagasabb templomtornya lett. A templomot belül az 1954-es átépítéskor előkerült 16. századi freskók és értékes gótikus szobrok díszítik.

A toronyóra szerkezete

Evangélikus temploma 1790 és 1796 között épült copf, stílusban. Oltárképe: Krisztus az Olajfák hegyén S.G.Stünder olajfestménye, 1797-ből. A templombelső érdekessége, hogy az orgona mellett kialakított állványokon tárolják az egyház könyveit, mint egy könyvtárban.

A Városháza 1777 és 1779 között épült klasszicista stílusban.

A városháza díszterme

Igló testvérvárosa Kisújszállás

A **Provinciális ház** 1777-ben épült a szepesi városok kormányzati székházaként. Igló legszebb középülete. A helyén állt középkori épületben kötött békét I. Ulászló király a cseh Giskrával. Ma a Helytörténeti Múzeum van benne.

A Vigadó, eredetileg színháznak épült

Itt élt Csontváry, a festőművész

MÁRKUSFALVA (1899-ig *Márkus-Csépanfalva*, szlovákul *Markušovce*), község Szlovákiában a Kassai kerület Iglói járásában. 2001-ben 3243 lakosából 3004 szlovák volt. A falut 1289-ben említik először „*villa Marci*” néven. Várát 1284-ben építették, majd a 14. században gótikus palotával bővítették. 1528 novemberében a Máriaássyakkal torzsalkodó lőcseiek megostromolták, és miután kirabolták, felgyújtották. A 16. század végére állították helyre és a 18. század elejéig lakták, majd 1773-ban egy villámcsapás végképp rommá tette. A falu a 12. század elején keletkezett határőrfaluként, 1280-ban a Máriaássy család őseinek birtokaként említik.

A vár alatt 1632-ben építtette Máriássy Ferenc kisméretű udvarházát. 1732-ben romokban állt, majd 1773-ban rokokó stílusban újjáépítették, ekkor kapta mai, díszes külsejét. A kastélyban ma Bútor Múzeum van.

A kastélyhoz tartozó kerti pavilon

Jelenleg hangszer kiállítás látható mindkét emeletén, főleg helyi mesterek régi zongoráit tekinthetjük meg. Hajdanában zenei rendezvények szórakoztatták a háziakat és vendégeiket.

A faluban 1663-ban humanista iskolát létesítettek nemesek számára. Márkusfalvának 1787-ben 65 háza és 408 lakosa volt. A 19. században a Máriássy birtok egy részét a Wieland család vásárolta meg. Lakói mezőgazdasággal, erdei munkával, bányászattal foglalkoztak. Albrecht főherceg vasolvasztót alapított a községben. 1880 és 1890 között sok lakója kivándorolt.

MURÁNYALJA (szlovákul *Muráň*, korábban *Podmuráň*), község Szlovákiában a Besztercebányai kerület Nagyrőcei járásában. 2001-ben 1250 lakosából 1230 szlovák volt. A település fölé magasodik a vár.

A község 1321-ben a vár szolgálfalujaként keletkezett. 1438 előtt vámszedőhely állt itt. A 16. században vasat bányásztak és dolgoztak fel területén. Emellett zsidóipárral, állattartással, lótenyésztéssel foglalkoztak. 1849. február 26-án határában, Murány és Tiszolc közötti csatában győzte le a magyar honvédsereg a felkelő szlovák seregeket.

Korabeli rajzok Murány váráról

Murány vára (Hrad Muráň) a harmadik legmagasabban épült vár Szlovákiában, mint királyi véd várat a 13. században a Murányi-fennsík peremén 935 m magasságban található Cigánka nevű kőszirtre építették.

A legnagyobb fellendülését a szépségének köszönhetően Murányi Vénusznak elnevezett **Széchy Mária** élete alatt érte el. A várat abban az időben fényűzően átalakították és falai között a magyar nemesség élénk társadalmi életet folytatott. Sőt a gyönyörű és bátor Mária I. Leopold király ellen is védte a várat azonban ő sem tudta megakadályozni annak elfoglalását 1670-ben.

Gyöngyösi István művét, a *Márssal társalkodó Murányi Vénust* elkészülte után nem sokkal, 1664-ben kinyomtatták Kassán. Nyomtatásban és kéziratban is hamar népszerű lett, így 1702-ben (amikor még élt a szerző) Kolozsvárott is kiadták. A hangulatokban és színekben a legpoétikusabb írója korának, s nyelvének magyarságát nem múlta fölül egyik kortársa sem.

”Az üdő éjjeli gyászát levetette,
Piros hajnalszínben magát öltöztette.
Szép arany hajait rózsákkal hintette,
A reggeli szellőnek folyni eresztette.

Napkeletről magát emeli, vigadva,
Teként mindenfelé szeme mosolyogva,
Megyen az setéség előtte szaladva,
S az tengereken túl vagyon már haladva.”

Gyöngyösi hatásosan emeli ki Szécsi Mária elszánt tettejét, bátor leleményét is úgy juttatja érvényre, hogy mellette a férfinak is méltó szerep jut.

Gyöngyösi nemcsak korára, hanem a későbbi költészetre is jelentékeny hatást gyakorolt.

MARTONHÁZA (1899-ig *Ochtina*, szlovákul *Ochtiná*), község Szlovákiában a Kassai kerület Rozsnyói járásában. 2001-ben 527 lakosából 470 szlovák, 38 cigány és 10 magyar volt.

A település a 13. században már létezett, valószínűleg német bányászok alapították. A hagyomány 8 német bányászt tart a község alapítóinak. Főként vasércet bányásztak itt és vaskohók is működtek a falu területén. A települést 1318-ban említik először, ekkor az Ákos nemzetség birtoka volt. A település eredeti neve "*Ohtina*", magyar nevét később 1906-ban, egykori birtokosáról Marton Rudolfról kapta. A falu határában egykor aranyat, vasat, ólmot bányásztak.

Várhegy északkeleti oldalán 660 m magasan nyílik az 1954-ben felfedezett martonházi-aragonit barlang, 1972-óta látogatható. Ez Európa kevés aragonit barlangjának egyike. A barlang mintegy 400 millió éves fillitekbe ágyazott kristályos mészkölcensében alakult ki mintegy 95–65 millió évvel ezelőtt. A mészkő egy része hidrotermális hatásra átalakult ankerittá és szideritté. A repedések

mentén ezek a kőzetek a beszivárgó csapadékvíz hatására elmállottak, így keletkezett az okker. Ez azután később részben kimosódott, a helyén üregek jöttek létre. A barlangban ma is láthatók a fehér és a kékesszürke színű kristályos mészkőben kialakult okkermaradványok. Mégis a leglátványosabb a folyosók és termek mennyezetét meg oldás fülkéit borító, gombafonalakra emlékeztető ágas-bogas vasvirágcsoportok, vese, tű és spirális alakzatok. Ezek a föld alatti zárt térség sajátos hidrokémiai és klimatikus körülményei között jöttek létre.

Szepes vármegye közigazgatási egység volt a Magyar Királyság északi részében. Területe jelenleg Szlovákia és Lengyelország között van felosztva. Az egykori vármegye területét nagyrészt hegyvidék alkotta.

A vármegye a 11. században alakult.

1412-ben Luxemburgi Zsigmond magyar király tizenhat szepesi várost elzálogosított Lengyelországnak. Ezek csak 1772-ben, Lengyelország első felosztásakor kerültek vissza Magyarországhoz. A törökök támadása nem érintette a területet. Az 1848-as forradalomtól eltekintve történelme viszonylag békés volt. Területét 1918-ban elfoglalta a csehszlovák hadsereg, majd 1920-tól hivatalosan is a Csehszlovák Köztársaság része lett, eltekintve néhány északnyugati falvától, melyeket Lengyelországhoz csatoltak.

A szepesi szászok

A 12-13. században szász lakosság telepedett le a vármegyében. Legelső csoportjuk még III. Béla király uralkodása idején, az 1180-as években érkezett. Mindenesetre, Késmárkon 1190-ben már jelen voltak. A Szepesség német *Zips* elnevezése alapján *cipszereknek* nevezett szászok a középkori vármegye legjelentősebb gazdasági és kulturális szereplői voltak.

Szepesi szász városok:

A szepesi szászok telepeiből 24 város alakult ki. V. *István* király kiváltság levele, 1271-ben, a „szászok egyetemét” alkotta meg.

A szepesi szász városok közül *Lőcse* és *Késmárk* szabad királyi város, Igló és Gölnicbánya bányaváros lett. 1412. XI. 8-án *Zsigmond* király a Velence elleni háború költségeinek fedezésére a lublói váruradalmat, Lubló, Podolin, Gnězda városokat és további tizenhárom szepesi város (Béla, Durand, Felka, Igló, Leibic, Mateóc, Ménhárd, Olaszi, Poprád, Ruszkin, Strázsa, Szepesszombat, Váralja) összesen 37 ezer schock cseh garasért elzálogosította II. *Ulászló* lengyel királynak. E városok megőrizték önkormányzatukat és azt a tudatot, hogy Magyarország részei. *Mária Terézia* Lengyelország első fölosztása idején, 1772-ben közigazgatási önállóságuk megtartásával visszacsatolta őket Magyarországhoz. Az el nem zálogosított szepességi városok többsége a 15. sz. végétől jobbágyfaluvá vált. Fontos szerepük volt a hazai reformáció kifejlődésében.

TÚRÁINK, ÉLETÜNK KÉPEKBEN

1. Nap: Miskolc – Tornyosnémeti – Eperjes – Szepesvár – Zsigra – Szepeskáptalan – Szepes tamásfalva

Eperjesen városnézés a régi városfal, és a főtér, a Szent Miklós templommal

Ismertető Szepes várában

Szepeskáptalan egyetlen utcája

Szepes tamásfalván a szállásunk, és két lakója Ancsa , valamint Zsófi

Vacsora utáni tájékoztató, bemutatkozások, és akik az ételeket készítik

2. Nap: mindenkinek túra

Csingoból indulnak a Zergék, a Macik, a Szamócák pedig hazasétálnak Tamásfalvára

Maci csapat a Hernád-áttörés útját teljesítik, a Zergék még tovább mennek

A nap konyhatündérei és eredményei az üres tányérok, a mosolygós tekintetek

3. Nap: Lőcsén városnézés, ismerkedés Tamásfalvával, Zergék túráznak

Lőcsén a Szepességi Múzeumban

Pál mester fafaragó kiállítása

A kálvária templom lépcsőjén a viharos zápor előtt, majd indulás lefelé

Tamásfalva régi háza és új lakóépülete, háttérben a Szlovák Paradicsom hegyei

A Zergék hosszú szurdok völgyi túrája

Néha négykézláb a megoldás

A nagy sárga bálna azért mindenhová elvisz A nap szorgalmas főzőbrigádja

4. Nap: mindenki túrázik Szamócák és Zergék Pilától Podlesokig a völgyben, rövidtúráznak. Zergék ismét a szurdokok felé indulnak.

Bőséges, finom a reggeli

Munkában a naposok, kávézás

Szamócák és Macik a patak meder mentén haladnak Pilától Podlesokig

A szépségek tárházat szemléljük, ragyogó zöldek, víz, napfény és nyugalom

Kicsik, nagyok, szépkorúak és más állatfajta a kényelmes kirándulás végén

Zergék ismét az izgalmas szurdok úton haladnak, létrákon és láncok mellett

Munka közben két szakács, és az elvégzett feladat után a teljes csapat

5. Nap: kirándulás mindenkinek, Késmárk, Ruzsbachfürdő

Irány a Thököly vár és Múzeum, ahol gazdag helytörténeti anyagot helyeztek el

Termál helyett, hideg víz és levegő, a kráter langyos vize csak látványosság

Orvosi tájékoztatás a sérülésekről

A nap ügyes kezű ételt adói

Nóra doktornő ismertette a túrára való fokozatos felkészülés lehetőségeit. Rendszeresség, folyamatosság a legfontosabbak, a testi erőnk szempontjából. Lelkiekben pedig az ítéző képességet emelte ki, mindenki annyit vállaljon, amennyit teljesíteni tud. S ha már megtörtént a sérülés, mi a teendőnk. 31

Akik szeretnek hallgatni is és énekelni is, mellettük a pacsirták, a csalogányok

6, Nap: hosszú és rövidtúrák

Indulás a Suchá-Belá szurdokvölgyébe doronglétrán, és meredek vaslétrán

Menedékkő-fennsík (770 m) a nemzeti park É-i részének középpontjában fekszik. A fennsíkra vezetett a hegység első turista útja, amelyet a Fehér-patak torkolatától szerpentin formájában építettek 1896-ban. 1922-ben épült fel itt az első menedékház. A fennsíkot minden oldalról folyók, szurdokok, völgyek veszik körül, ennek köszönheti jelentőségét, valamint elnevezését is, hiszen a tatárjárás idején természetes menedéket nyújtott a környéken élő szepességi népnek. 1299-ben a hallgatag karthauzi barátoknak adományozták a területet, akik a bujdosók megmenekülésének emlékére kolostort építettek a tisztáson.

Tamásfalvi-kilátó a Szlovák Paradicsom egyik szimbóluma és egyúttal legismertebb kilátópontja. A korlát nélküli sziklapárkány kb. 150 m-rel emelkedik a Hernád fölé.

A Tamásfalvi-kilátótól K-re, a turistaút mentén található egy másik sziklapárkány is, melynek ismert pontjai a Szószék, valamint a Tű. Mindkét sziklaalakzat találó nevet kapott, hiszen a szószék egymás mellett kiemelkedő három tömör kőtömb, míg a Tű egy magányosan égbe törő, karcsú sziklatorony.

A Tamásfalvi-kilátó szikláin épült 1889-ben a Szlovák Paradicsom első turista létesítménye, egy kicsiny menedékkunyhó.

A Szlovák Paradicsom a Felvidék, ezen belül a Szepesség legszebb tájegysége. 1964-be védett területté, majd 1988-ben nemzeti parkká nyilvánították. A hegységet mintegy 300 kilométer hosszú, jelzett turistaúton járhatjuk be szelvében-hosszában, ebből mintegy 100 kilométer hegyvidéki, szakadékos területen halad keresztül. A hegység feltárásában és népszerűsítésében elvülhetetlen érdemeket szerzett személyek közül talán a legjelentősebbek Róth Márton és Hajts Béla.

Szamócák és Macik is a Tamásfalvi-kilátóval ismerkednek

Vidám hölgyek gyűrűjéből nem menekülhet a főszakács, csak a sütőig

7. Nap: városnézés, Igló, Márkusfalva, Csütörtökhely, valamint Zerge túra

Iglón várjuk az idegenvezetőt, akivel felmegyünk, 78 m-es templomtoronyba

Igló a Városháza díszterme

A Vigadó díszterme

Márkusfalván pihenés, beszélgetés, iddogálás, sétálgatás, a kastély körül

Végre ötödszöri próbálkozás után, megnézzük a csütörtökhelyi templomot

7. Nap: hazautazás, pihenő Murányalján és Martonfalván

A martonfalvi aragonit barlang bejárata, majd leereszkedünk a mélybe is

Fényképek: Gombár Lászlóné, Kiskun Judit, Kiskun Magda és Mankovits Tamásné

Tolmácsok: Galuska Ilona, Janotyik Dóra, Kocsis Edit dr.

Mint az elmúlt években is, az utat megálmodta, megtervezte, szervezte és vezette: Gombár Lászlóné és Kiskun Magda

Az anyagot összeállította: Kiskun Magda

Résztvevők

1. Almási Zoltán
2. Almási Zoltánné
3. Babinszky Eleonóra dr.
4. Baji Péter
5. Bakó László gkv.
6. Bakóné Bákonyi Éva
7. Bereczki Dániel
8. Bereczki Dánielné
9. Burkus János
10. Burkus Jánosné
11. Csöriné Kardos Éva
12. Dóri Erzsébet
13. Farkas András
14. Galuska Ilona
15. Galvác Etelka
16. Galvác Márta
17. Gombár Lászlóné
18. Horváth Ilona
19. Horváthné Tőkés Julianna
20. Hulicskó Andrásné
21. Iróczki Ferenc
22. Janotyik Dóra
23. Kaptás Csilla
24. Király Anita
25. Királyné Papp Katalin dr.
26. Kiskun Judit
27. Kiskun Magda
28. Kocsis Edit dr.
29. Kondráth István
30. Kovács Béla
31. Mankovits Tamásné
32. Nagyné Novák Éva
33. Pacsirta Éva
34. Pálczáné Soltész Mária
35. Pásztor Istvánné
36. Pölöskei Éva
37. Szabó Nóra
38. Szabó Tibor
39. Szabó Tibor ifj.
40. Szabó Tiborné
41. Szadainé Kókai Laura
42. Szajkóné Massason Marianna
43. Szemán László
44. Szemánné Máté Katalin
45. Szemán Viktória
46. Szögeczki Ildikó dr.
47. Szvaratkó Viktorné
48. Takács Jenő
49. Tompáná Milló Katalin
50. Váradi Zsófia